

1. Зелінська Л. «Марія»: філософія жертвоприношення і українська ментальність. *Волинські дороги Уласа Самчука: збірник* / упоряд. Я. Поліщук. Рівне, 1993. С. 46-51.
2. Пінчук С. Улас Самчук та його роман про голодомор 33-го. *Самчук У. Марія. Хроніка одного життя: роман*. Київ: Український письменник, 1999. С. 171-185.
3. Самчук У. Ідейні мотиви моєї творчості. *Урок української*. 2005. №3-4. С. 46-53.

*Дарія Самохвал,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
студентка 4 курсу
факультету філології і журналістики
Науковий керівник:
к. філол. наук, доцент С. Бородица*

ДЕНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНЦІВ ЯК ЦЕНТРАЛЬНА ПРОБЛЕМА ПОВІСТІ І. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО «ПРИЧЕПА»

Феномен Т. Шевченка став потрясінням не лише для царського уряду, а й для самих українців, оскільки його твори були про народ, для народу та від народу. Здавалося б, неможливо перевершити ідеал, але на цей шлях ступив І. Нечуй-Левицький. Він почав писати за національним потягом, не просто оспівуючи гірку долю селянства, а розширюючи тематичні межі української літератури.

Соціально-побутові повісті І. Нечуя-Левицького як основний жанр його творчості цікаві не лише відтворенням об'єктивної дійсності, а й викриттям аморальності денационалізованої людини. Повість «Причепка» надрукована 1869 року у львівському журналі «Правда». У ній І. Нечуй-Левицький, скориставшись

власним досвідом, висвітлив проблему тогочасної освіти на прикладі Якіма Лемішки. Перша школа у дяка закарбувала в дитячій свідомості лише погані спомини: «вчіння граматки, часословця, вчіння тих складів, тих тма, мна, здо, тло, тих псалмів писаних незрозумілою мовою» [2, с. 191]. Батьки, думаючи про майбутнє свого сина, вирішили присвятити його Божому служінню, щоб був священником.

Після твердої дяківської науки розпочався «московський» період: «І знову удруге силкувався Якимко постерегти тямую тієї чудної для українця мови

[...] Московська овця здавалася йому таки вівцею, тільки якоюсь чудною – ніби з обрубаним хвостом, з одрубаною мордою і безухою» [2, с. 192]. І. Нечуй-Левицький справедливо зауважував, що дитячий мозок травмувався від покручених образів, адже справді так: зміна мови призводить до зміни психічних процесів, спричиняючи виродження особистості.

Наступним етапом у моральному, фізичному та розумовому виснаженні Якіма було духовне училище, а згодом гімназія. Закінчивши її, Яким Лемішковський повернувся додому «вже здоровим паничем, чорнобривим та тонким, в новому суконному мундирі» [2, с. 194]. Зросійщена школа знатно покалічила хлопця як особистість: І. Нечуй-Левицький вважав джерелом усіх бід українського народу те, що його життям не керує ідея української народності. З гімназії Яким виніс погорду до батьків, сором до свого роду та мови. Навчання відбило в нього всяку охоту до господарювання: «Вченій, просвіченій людині не слід піклуватися худобою та борошном. Наука, бачте, провадить зовсім не до того, а деінде» [2, с. 196], тому, побайдикувавши ще в університеті, Лемішковський став чиновником у своєму повітовому місті. Служба Якимові не припала до вподоби, він, як той Марко Проклятий, блукав, шукаючи душевного спокою, та пізно... Працював хлопець лише для того, аби «вислужитися і вийти в люде, дійти до панства» [2, с. 202]. Мати потурала синовим забаганкам, а батько, як заповзятий господар, не міг дивитися на витребеньки сина. Хлопець цурався своїх однорідників, навіть відмовлявся посидіти за одним столом.

Панський гонор Якіма підживлювала Зося Пшепшинська, його майбутня дружина. Не довго судилося Лемішковському бути москалем, бо в Зосі були зовсім інші плани, як-от ополячення. Втративши свою мову, Яким

втривав і свою вдачу: робив усе, що забажає дружина, ніколи їй не перечив, лише підкорявся її маніпуляціям. І. Нечуй-Левицький не даремно помістив пророчі слова в уста станового: «Все це москальство лежить на їх, як на волі сідло; все те – вовча шкура, котра ніяк не приросте до українського тіла» [2, с. 232-233]. І стала в домі Лемішки маленька Польща. Незважаючи на свій вік, Яким вивчив мову і спілкувався з дружиною тільки так. Згідно з авторським задумом, (опертим на життєвий та художній досвід письменника), чоловік після денационалізації лише деградував, що помітно у такій деталі: «Яким проти українського звичаю, навіть почав по обіді спати» [2, с. 253].

На наше переконання, композиційно є важливим епізод передсмертних оглядин Лемішкою свого господарства: «По всьому було видко, що його хазяйське око не дримало на старості літ. Скрізь був лад, чистота; все добре держалось, все лагодилось» [2, с. 271]. На жаль, Яким не став господарем: занехаявши свою культуру, занехаяв і сім'ю, і дім: «Хата з ганком похилилась на обидва боки, наче переломившись пополовині саме на середині. Старий ганок розхилив свої стовпи внизу, наче розставив од старості ноги, щоб міцніше встояти. На старих обідраних повітках подекуди світилися крокви, наче сухі ребра. Вікна з темними старими шибками здавались темними очима сліпця, що лупає страшними більмами. По дворі скрізь валялись купи неприбраного гною, бігали собаки, никали худі шкапи. Голодні корови смикали стріху» [2, с.183]. Контрастність двох картин вражає, але це зрозуміло з огляду на художні деталі повісті.

Життя Якіма втратило будь-які світлі фарби, він зазнав фіаско. Вважаю, в авторському завершенні твору можна знайти відповіді на всі запитання: «Лемішковський тягався од села до села, тинявся од пана до пана по економіях з

сім'єю, не дав ради дітям, не довів їх до пуття, не дав їм доброго вчиння і винував Зося, що прогайнувала його батьківщину, занапастила й його, й дітей... І не раз, їдучи коло батьківського ґрунту, він дивився на батьківську оселю, хату, на старий садок, на все добро, де вже панували чужі люде, де походжали ноги чужих дітей, – не унуків і правнуків старого Лемішки»[2, с. 370].

У повісті «Причепа» митець слова, І. Нечуй-Левицький, занурився у болісні шукання конкретних основ національного буття. У творі він вперше широко проаналізував причини морального зубожіння людини. Артист зору намагається віднайти коріння національного перевертенства натур, які через денационалізацію деградують.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крутікова Н. Творчість І. С. Нечуя-Левицького / статті та матеріали. Київ: Вид-во Акад. наук УРСР, 1961. 248 с.
2. Нечуй-Левицький І. С. Зібрання творів: у 10 т. Т. 1. Київ: Наукова думка, 1965. 380 с.
3. Нечуй-Левицький І. С. Світогляд українського народу і ескіз української міфології. Київ: Обереги, 1992. 86 с.
4. Тарнавський М. Нечуваний Нечуй. Реалізм в українській літературі / авт. пер. з англ. Я. Стріхи. Київ: Лаурис; Торонто: НТШ в Канаді, 2018. 288 с.